

Türkiye'deki Suriyelilerin Toplumsal ve Ekonomik Uyumunu

Arda Akçiçek

Hacettepe Üniversitesi, Siyaset Bilimi Doktora Öğrencisi

Dünya, en son İkinci Dünya Savaşı'nda bu büyüklükte bir insan hareketliliğine tanık olmuştu. Bugün Suriye nüfusunun yaklaşık olarak yarısı yerinden edilmiş durumda. Bu nüfusun iki milyonu geçkin bir kısmı ise Türkiye'de sığınmacı durumunda. Türkiye şu an dünyada en fazla sığınmacı bulunduran ülke.

Suriyeliler üç yılı aşkın bir zamandır Türkiye'deler. Bu nüfusun yarısından fazlasını çocuk ve gençler oluşturuyor. Türkiye'de yaklaşık iki yüz bin Suriyeli bebek doğdu. Bu durum başlangıçta misafir olan durumlarını giderek kalıcılığa çeviriyor. Bu ise bir yandan hukukî statüleri konusundaki tartışmayı çetrefilleştirirken öte yandan toplumsal ve ekonomik uyum meselelerini de gündeme getirmekte.

Suriye meselesinin yakın bir gelecekte çözülemeyeceği oldukça açık. Mesele bugün çözülsün bile, ülkede siyasî istikrarın kurulması ve vatandaşlarının geri dönmesi yine yılları bulacaktır. Dünyanın dört bir yanına dağılmış Suriyeliler, gittikleri yerlerde kendilerine yeni yaşamlar kurmaya başladılar. Buna Türkiye'dekiler de dahil.

Suriyeliler doğal olarak yeni yaşam kurdukları bu yerlerde kalacaklar. Bu kalışın toplumsal açıdan olumlu süreçler yaratacağı muhakkak; ancak bazı sorun ve talepleri de beraberinde getireceği açık. Bu aşamada Türkiye'nin bu sorun ve taleplere nasıl yaklaşacağı meselesi oldukça önemli. Türkiye toplumsal ve ekonomik uyum konusunda müdahaleci ve talepkâr bir ülke mi olacak yoksa bu süreçleri mümkün olduğunca serbest mi bırakacak? Bunun kararını elbette zaman ve koşullar belirleyecek; ancak bugün Türkiye'de büyük bir toplumsal kesimin ve ekonomi dünyasının temel algısının devletin mümkün olduğunca denetleyici bir rol üstlenmesi ve serbest bir yaklaşımla uyum sorunlarının aşılması yönünde.

Göç ve Göçmenlik

Bugün dünya, egemenlik talepleri kapsamında devletlerin sınırlar çizdiği ve bu sınırları büyük çabalarla koruduğu bir ulus devletler düzenine sahip. Her ne kadar küreselleşmenin etkileriyle bu düzen niteliğini kaybetmeye başlasa ve dünyanın her zaman böyle olmadığını, ulus devletlerden önce insanların kolayca yer değiştirdiği bir dönem mevcut olduğunu bilsek de bu düzen varlığını devam ettirmekte.

İnsan medeniyetinin gelişimi, daha kolay bir yaşam arayışında olan insanoğlunun göç hikâyesi ile şekillenmiştir. İnsanoğlu "ağaç" olmadığının ayrımına vardığından beri, yaşamını devam ettirmek ve kolaylaştırmak için göç etmiştir. Bu da göç etmeyi antropolojik olarak, tıpkı hayat ya da mülkiyet hakkı gibi temel bir hak haline getirmiştir. Ne var ki ulus devletlerin kıskanç sınır uygulamaları, bu hakkı sınırlandırmış, hatta çoğunlukla ortadan kaldırmıştır.

Göç etmek, insan ya da insan gruplarının isteyerek ya da zorunlu olarak yaşadığı yeri terk ederek başka bir yere yerleşmesidir. Bu yurtiçi ve uluslararası göçü kapsamaktadır. Bu bağlamda, göçmenlik, insan olmaktan sonra belki de en geniş kimliktir. Modern dünyada doğduğu ya da yaşadığı yerden ayrılarak başka bir yere yerleşmeyen insan yok gibidir ve bugün modern insan "göçmen" olarak tanımlanmaktadır.

Göç en çok modern dönemi ve modern insanı etkilemiştir. Modern dönemin belirleyici parametrelerinden biri kent dışında kendi kendine yetebilen bir yaşam kurmuş insan gruplarının, sanayileşmeyle birlikte kentlere göç etmesi olmuştur. Ne var ki modern algıda, göç olumsuz bir yer edinmiştir. Göçmenlerin kötü şartlardan kaçarak gittikleri yerlerde şartları kötüleştireceğine dair bir izlenim oluşmuştur. Oysa, göçmenler göç ettikleri ülkelere uzun va-

dede olumlu katkılar yapmış, dahil oldukları yeni toplumların daha açık hale gelmesine ve gelişmesine katkı sağlamışlardır. Her ne kadar son dönemde Suriyeli göçmenlere ilişkin getirdiği sınırlamalarla anılsa da Amerika, Avrupalı göçmenler tarafından kurulmuş bir ülkedir. Bugün Suriyelilerin girişleri engellenmeye çalışılsa da Avrupa siyasî haritasının göçler sonucu bu hale geldiği bilinmektedir.

Göç etmek ve göçmen olmak, insan doğasının bir parçası ve insanlık medeniyetinin gelişmesinin temel dinamiklerinden biri ve engellenemez bir gerçekliktir. Bu kapsamda devletlerin göçleri engellemek yerine onları yönetmeyi amaçlayan rasyonel politikalar üretmesi ve ilk etapta olumsuz gibi görünen bu durumu avantaja çevirecek adımlar atması her zaman daha akılcı olacaktır.

Entegrasyon ya da Uyum

Göç söz konusu olduğunda, gündeme gelen önemli konulardan biri entegrasyon ya da uyumdur. Bu konu uluslararası göçte daha çok gündeme gelirken, temel olarak göçmenlerin göç ettikleri yerlerin kültürel ve toplumsal dokusunu bozduğuna ilişkin bir algıdan kaynaklanmaktadır. Bu nedenle, göçmenlerin göç ettikleri toplumların yaşam tarzına uyum sağlaması beklenmektedir.

Entegrasyon ya da uyum için ortaya konan talepler genelde özgürlükler bağlamında gizli bir risk taşımaktadır. Yukarıda da bahsedildiği gibi göçmenlerin dahil oldukları yeni toplumlara uyumu çerçevesinde onlardan bazı yükümlülükleri yerine getirmelerini talep etmek; örneğin gittikleri yerlerin dilini öğrenmelerini ya da orada yaşayanların hayat tarzına benzer hayat tarzı benimsemelerini istemek bir yeniden kültürlenme talebinde bulunmaktadır. Bu talebin göçmenlerin hayatını kolaylaştıracağı yönündeki kabul her ne kadar güçlü olsa da bu beklentileri karşılamayan göçmenlerin açık ya da gizli bir baskıyla karşılaşması muhtemeldir.

Uyum konusunun bu bağlamdan çıkarılıp "bir arada barış içinde yaşama" perspektifinde ele alınmasının çok daha hakkaniyetli ve özgürlüğe hizmet eden bir özellikte olduğu söylenebilir. Göçmenlerin göç ettikleri yerlerde başlangıçta bir arada kapalı yaşamaya eğilimli oldukları bilinmektedir. Ancak bu kapalı yaşamaya durumu kendi başına bir sorun olarak görülmemelidir. Örneğin bu kapsamda daha çok Fransa'ya göç etmiş Magripliler ile Almanya'ya göç etmiş Türkler ele alındığında, bunların Avrupa'nın en kapalı göçmen grupları oldukları söylenebilir. Ne var ki Magripliler yaşadıkları toplumda zaman zaman ciddi toplumsal sorunlar ve ayaklanma benzeri olaylar çıkarmışsalar da

Almanya'daki Türklerde bu tarz bir deneyim hiç olmamıştır. Almanya'da kendi kendine yetebilen bir "gettolaşma" yaşamış olsa da Türkler, sürekli uyumsuz olduklarına dair şikâyetlenmeler olmasına karşın Almanlar ile barış içinde bir arada yaşamayı başarabilmişlerdir.

Türklerin Almanya'daki durumuna ilişkin en önemli parametrenin aslında onların bu ülkedeki "ekonomik uyumu" olduğunu belirtmek gerekmektedir. Almanya'daki Türkler, işgücü ve girişimcilik bakımından ekonomik hayata önemli ölçüde uyum sağlamış ve bu ülkedeki ekonomik büyümeye destek olmuşlardır. Ekonomik hayattaki bu uyum süreci, toplumsal uyumu da beraberinde getirmiş ve ekonomik hayatta bir Almanla iletişim ve ilişki kurmak durumunda olan Türk, hayat ya da düşünüş tarzı bir Almanla benzemese de onunla barış içinde bir arada yaşayabilmektedir.

Ekonomik hayata dahil olmayı başaramayan ve bu anlamda ilişki ağları içinde bulunmayan göçmenlerin toplumsal uyumlarının daha sorunlu olduğu ve uyumun vakit aldığı bilinmektedir. Kültürel uyum her hâlükârda bir ya da en fazla iki nesil sonra kendiliğinden aşılmakta ve bir sorun olmaktan çıkmaktadır; ancak ekonomik uyumun paralel gittiği durumlarda bu daha hızlı gerçekleşmektedir.

Entegrasyon ya da uyumun öncelikle bir yeniden kültürlenme süreci olarak görülmemesi ve bu konuya "barış içinde bir arada yaşama"nın kurallarını koymak olarak bakılması göçmenler üzerindeki muhtemel baskıları ve özgürlüğe karşı gizli riskleri ortadan kaldırmaya hizmet edecektir. Diğer taraftan bu bakış açısı hem göçmenlere hem göç edilen yerdeki yerel halka hem de devlete pozitif bir yük getirmemekte, dolayısıyla maliyeti en düşük yöntem olmaktadır. Buna ilaveten, bu konuda devletin denetleme yükümlülüğü haricindeki herhangi bir sorumluluğun daha adil olmayan sonuçlara yol açması ihtimaline karşılık, entegrasyon ya da uyum konusunun zaman içinde kendiliğinden çözüldüğü süreçlere izin verilmelidir. Bu bağlamda, devlet ekonomik ve toplumsal uyumun önündeki engelleyici düzenlemeleri asgariye indirerek, ortaya çıkabilecek hak ihlallerini önlemekle üstüne düşeni yapmış sayılacak, gerisi kendiliğinden düzenlerin mantığı içerisinde zamanla sağlıklı bir çözüme kavuşabilecektir.

Türkiye'deki Suriyelilerin Hukukî Durumları

Türkiye, Cenevre Anlaşması'na koyduğu şerhten dolayı kendi doğusundan gelen sığınmacılara mülteci statüsü tanımamaktadır. Bugün sayısı 2,2 milyona ulaşan ülkemizdeki Suriyeliler resmi olarak "geçici koruma altındakiler"

adıyla hukukî statü altındadırlar. Bugün her ne kadar Türkiye, Suriyeli sığınmacılara mülteci gibi davranırsa da resmi olarak mültecilik statüleri yoktur.

Bu durum başlangıçta olumsuz ve dezavantajlı görünse de Türkiye'deki Suriyelilerin ekonomik ve toplumsal uyumuna farkında olmadan olumlu katkı yapmıştır. Bilindiği üzere Türkiye, Suriyeli sığınmacılar için açık kapı politikası uyguladı ve savaştan kaçan Suriyeliler için bir kota uygulamadı. Bu insanlara mülteci statüsü tanıyacak olsaydı, muhtemelen Türkiye'nin bu 2,2 milyona yakın sığınmacı kabul etmesi pek mümkün olmayacaktı. Dolayısıyla mülteci statüsünün verilmemesi, başlangıç aşamasında Türkiye'nin psikolojik sınırının genişlemesine yardımcı olmuştur.

Bu durumun bugün, Avrupa'nın Suriyeli sığınmacılar konusunda yaşadığı bunalımın da sebebi olduğu söylenebilir. Hepsi birer büyük refah devletine dönüşmüş Avrupa ülkelerinin kabul edecekleri mültecilere tanıyacakları ekonomik ve sosyal hakların yükü bu kıtayı kültürel karmaşadan çok daha fazla kaygılandırmakta ve dolayısıyla bu durum Suriyelilerin hayatlarına mal olmaktadır. Buradan da anlaşılmaktadır ki yukarıda bahsettiğimiz üzere, devletlerin göçmenlik politikaları konusunda yüklenecekleri her pozitif yükümlülük, ek bir göç kısıtlaması anlamına gelmektedir.

Türkiye'nin uyguladığı sığınmacı politikası 3,5 yılda ülkemize gelen bu büyüklükteki bir nüfusun şimdiye kadar dikkate değer bir toplumsal krize neden olmamasında da önemli bir faktördür. Aynı sayıda mültecinin bu kadar kısa bir sürede bir Avrupa ülkesine girmesi durumunda olabilecekleri hayal etmek çok güç olmasa gerek. Türkiye, Suriyeli sığınmacılar için her ne kadar 7,5 milyar Dolar gibi bir kaynak harcamış olsa da, toplumda bu kaynağın kendi hakkı olduğunu düşünen ve bunun haksız yere Suriyelilere aktarıldığını savunan kesim hemen hemen yok gibidir. Bu kaynağın mülteci statüsü tanınarak aktarılması durumunda kamuoyu algısının daha farklı olabileceği söylenebilir. Keza bugün birçok Avrupa ülkesi bu doğrultudaki bir kamuoyunu yönetememekten çekinmektedir.

Mülteci statüleri olmadığı halde ülkemizdeki Suriyeliler bu statünün sağladığı hemen hemen bütün hakları kullanabilmektedirler. Sağlık ve eğitim hizmetlerinden faydalanma, seyahat hürriyeti ve izne bağlı çalışma hakkı gibi birçok hizmet ve hakka sahiptirler. Bunlar her ne kadar mültecilik hakları adı altında olmasa da resmen tanınmış haklar durumundadır. Hükümetin bu doğrultuda çok sıkı düzenlemeler yapmamış olması gerek yerel halka gerekse Suriyelilere bu kapsamda serbest davranabilme imkânı tanımış olup, sürecin sorunları kendiliğinden hallettiği bir düzenin doğmasına yol açmıştır. Bu kapsamda istismarlar ve hak kayıpları mutlaka yaşanmış, münferit

kötü olaylar olmuştur. Ne var ki kolayca kurulan sözleşmeler, acilen halledilmesi gereken konulara uzun prosedürleri aşarak çözüm yaratmıştır. Örneğin iş arayan ve ekmek parası kazanmak isteyen bir Suriyeli kolaylıkla bir işe girip çalışabilmiş, ev kiralamak isteyen ev kiralayabilmiştir. Bu kapsamda gündeme gelen sömürü ya da kötü niyetli faydalanmalar gibi meselelerle devlet mutlaka ilgilenmelidir; ancak bu konuda genel tavrın “kıyaslama için başlangıç noktasının baz alınması” şeklinde olması gerektiğini ve bu tarz ilişkiler sonucunda Suriyelilerin savaştan ilk kaçıp geldikleri durumdan daha iyi bir durumda olduklarını ve asıl bu durumun tercih edilmesi gerektiğini belirtmek gerekir. Burada devlete düşen en önemli görev, tarafların hak ve özgürlüklerini ve yapılan sözleşmeleri korumak olmalıdır.

Devletin yaptığı hukukî düzenlemeler ve getirdiği sınırlamalar her zaman gerçek hayatta karşılık bulmamaktadır. Buna en iyi örnek asgari ücrettir. Bir işveren asgari ücretle işçi çalıştırma kapasitesine sahip değilse iki yolu tercih etmekte ve ya bu ücreti veremediği için işçi çalıştırmamakta ve dolayısıyla asgari ücretin altında çalışmaya razı olan bir işçiyi olabileceği daha iyi bir durumdan mahrum bırakmakta ya da fiilî olarak işçiyle karşılıklı anlaşarak asgari ücretin altında çalıştırmaktadır. Bugün Suriyelilerin birçoğu çalışma hayatında buna benzer bir durumdadır. Mevcut hukukî düzenleme yabancıların çalıştırılması hususunda kolay olamayan prosedürler içermektedir. Çalışmak isteyen her bir Suriyeli'nin bu prosedürlere tâbi tutulması şu anlama gelecektir: İşveren ya bu prosedürlerin getireceği yükten kaçınacak ve Suriyeli işçileri hiç çalıştırmayacak ve dolayısıyla onların bu imkânının önünü kapatacak ya da bu prosedürlerden kaçınarak kendi fiilî olarak Suriyeli işçi ile anlaşarak “kaçak işçi” çalıştıracaktır. Böylesi bir durumda ikinci seçeneğin tercih edilmesi yasal bir sorun ortaya çıkaracakken bu durum Suriyeli bir sığınmacıyı “başlangıç durumu”ndan daha iyi bir konuma getireceği için gerçek hayatta daha fazla karşılık bulmaktadır.

Bu kapsamda Türkiye'nin mevcut sığınmacı politikasının kendiliğinden düzenlerin işlemesine izin verdiği ve bu doğrultuda ekonomik ve toplumsal sorunları azalttığı söylenebilir. Bu konuda ileride yapılacak düzenlemelerin oldukça hassas bir şekilde planlanması ve uzak geleceği öngörür şekilde hazırlanması bu kendiliğindenliğin dengesini bozmamak adına büyük önem taşımaktadır.

Suriyeli sığınmacıların hukukî durumuyla ilgili hatırlatılması gereken önemli noktalardan biri de şudur: Türkiye, bugün Suriyeli sığınmacıları geri göndermeyeceğini taahhüt etmiştir; ancak sığınmacıların bugünkü hukukî güvencesi ve görece “iyi” durumu AK Parti hükümetlerinin olumlu yaklaşım-

mından kaynaklanmaktadır. Yapılacak düzenlemelerde bu hususun da dikkate alınması ve Suriyeli sığınmacılar açısından daha etkili hukukî güvencelerin yaratılması oldukça önemlidir. Her ne kadar mevcut durumun Suriyelilerin lehinde işlediğini iddia etsek de bunun tersine dönebileceğini de hesaplamıza katmak zorundayız.

Süreç İyi Yönetildi mi?

Suriyelilerin Türkiye'ye sığınmaları ve yerleştirilmeleri sürecine ilişkin olumsuz kanaatin daha baskın olduğu bilinmektedir. Her ne kadar yerel halk Suriyeliler konusunda ciddi şikâyetlerde bulunmasa da sürecin iyi yönetilmediğine ilişkin algı daha görünürdür. Bu algının daha çok Suriyeliler konusunun siyasî boyutuyla ilgili olduğu açıktır. Türklerin genelinin Suriyelilere ilişkin kötü bir deneyimi olmamıştır. Keza, Suriyelilerin de bu deneyimin oluşmaması için verdikleri çaba önemlidir. Ne var ki meselenin Erdoğan ve AK Parti'yi eleştirme aracı haline gelmesiyle birlikte oluşan baskın siyasî kutuplaşma bu algıyı yönlendirmiş ve olumsuzla çekmiştir. Buna rağmen, siyasetçiler ve medya bu konuda kısmen sağduyulu davranmış ve meselenin dış politika kısmı üzerinde daha çok durmuş, ancak sığınmacıları siyasî malzeme yapmaya pek eğilimli olmamışlardır.

Sürecin iyi yönetilmediğine ilişkin eleştirilere eşlik eden temel motif genelde kentlerin parklarında ya da trafik lambalarında görülen Suriyeliler olmuştur. Oysa konuya daha rasyonel argümanlarla yaklaşıldığında fark edilecektir ki Türkiye, 3 yılı geçen bir sürede süreci tahmin edilenden ve tecrübesinin sınırını aşarak iyi bir şekilde yönetmiştir.

Öncelikle, Türkiye'nin bu konudaki tecrübesinin sınırlı olduğunu ve daha önce bu boyutta bir sığınmacıyı koruma altına almadığını belirtmek gerekir. Türkiye bugün dünyada en fazla sığınmacı bulunduran ülkedir. Bu kadar kısa bir sürede bir başka ülkeye bu kadar sayıda sığınmacının girmesinin hangi sonuçları yaratabileceği öngörülmalıdır. Örneğin bugün genel olarak bir karşı duruş sergileyen Avrupa'nın en güçlü devletlerinden biri olan Almanya'nın dahi sığınmacı kabul etme konusunda oldukça korkak ve sınırlı davranması bu konuda bize bir ipucu verecektir. Dolayısıyla Türkiye'nin böylesine kitlel bir göçü, ciddi ve devam eden toplumsal, siyasal ya da güvenlik sorunları yaşamadan yönetmeyi başardığı söylenebilir.

Sürecin iyi yönetilmediğine ilişkin olarak kayıt altına alma ve bu esnadaki beyan usulünün baz alınması eleştirisi de hakkaniyetli değildir. Bunlar üzerinden bir güvenlik sorununa atıfta bulunularak Türkiye'nin "açık kapı" poli-

tikasını eleştirmek de gerçekçi görünmemektedir. Türkiye, şimdiye kadar 1,5 milyondan fazla Suriyeliyi kayıt altına almış ve bu konuda çalışmaya devam etmektedir. Kayıt altına almak ilk etapta düşünülebilecek ve yapılması gereken olabilirdi; ancak savaştan, yani ölmekten kaçan bu insanların beyanlarını esas almamak ve onlardan yetkili makamlardan getirecekleri belgeleri ya da pasaportlarını talep etmek trajikomik bir durumdan başka bir şey olamazdı. Öte yandan Türkiye'nin açık kapı politikası uygulamamasını istemek, bu insanların bazılarının koruma altına alınıp bazılarının Suriye'de ölüme terk edilmesini istemek olacaktı ve böyle olsaydı Türkiye, insanlığa ve tarihe karşı hesabını veremeyeceği bir utancın altında ezilecekti.

Türkiye'de bulunan Suriyelilerin çok büyük bir çoğunluğu kamp dışında yaşamaktadır. Türkiye, bugüne kadar dış yardımın oldukça az olduğu bir insanî yardım programını başarıyla yürütmüş ve Suriyelilerin sosyal ve ekonomik ihtiyaçlarına karşılık oluşturabilmiştir. Bugüne kadar siyasî iktidar da kamu yöneticileri de bu konuda özenli bir çaba ortaya koymuş ve konunun hassasiyetini göz ardı etmemişlerdir. Dolayısıyla, süreç çeşitli aksaklıklar ve zor dönemler geçirmiş olsa da ciddi kriz dönemleri geçirmemiştir.

Bundan Sonrası: Toplumsal Uyum Ancak Ekonomik Uyumla Sağlanabilir

Türkiye'deki Suriyeliler, ülkelerin dönecek olsalar dahi bunun uzun bir süre alacağı açıktır. Bu kadar uzun bir süre Türkiye'de yerleşik kaldıktan sonra çoğunun ülkesine dönmeyeceğini söylemek mümkündür. Bu süreden sonra Suriyelilerin dönüşünü beklemek aslında ne doğaldır ne de hakkaniyetlidir. Dolayısıyla, Suriyeli sığınmacıları tartışırken bu noktayı hesaba katmak yararlı olacaktır.

Yaklaşık 3,5 yıllık bir zaman dilimi, Suriyelilerin toplumsal ve ekonomik uyumunu konuşmak için oldukça kısadır. Bir savaştan kaçmış ve "can" derdinde olan bu insanlar henüz hayatlarını devam ettirme çabası içindedir. Bu aşamada bir toplumsal uyum talebi ne doğal ne de yerindedir. Halihazırda Suriyelilerin yüksek düzeyde bir uyum çabası vardır. Ne var ki mevcut sürecin artık bir uyum sürecine doğru dönüşmeye başladığı da gözden kaçırılmamalıdır.

Suriyeliler, yerleştikleri kentlerde kalıcı olmaya başladıkça tüketiciliğin yanında üretici konuma da geçmeye ve çeşitli sosyal ihtiyaçlar yaratmaya başlamışlardır. Aldığı yardımlar haricinde kendi parasını kazanmak isteyenlerin çalışma, iş kurma gibi talepleri ortaya çıkarken, aileleri için sağlık ve çocukları için eğitim gibi hizmetlere ihtiyaçları doğmaya başlamıştır.

Suriyelilerin durumu için genel bir düzenlemeye ihtiyaç olduğu ve bunun bütünlüklü bir şekilde yapılması gerektiği açıktır. Bu düzenlemenin içeriğinde en başta belirlenmesi gereken unsur Suriyelilerin hukukî statüleri ve bu statünün yasal güvenceye kavuşturulmasıdır. Bundan sonra, eğer bu statü içinde belirlenmeyecekse, sığınmacıların çalışma ve iş kurma durumlarının düzenlenmesi atılacak ilk adım olmalıdır. Bugün Suriyeli bir sığınmacının önceliği bir Türk gibi yaşamak değil, akşam evine ekmek götürmek ve ailesine bakabilmektir. Suriyelilerin dilenmelerini ya da illegal yollardan para kazanmaya sürüklemek istemiyorsak bir an evvel çalışma prosedürlerinin kolaylaştırılmasına ve bu kapsamdaki engellerin kaldırılmasına ilişkin çalışmaya başlanması gerekmektedir. Nitekim, bu doğrultuda gerek Türk iş dünyasından gerekse Suriyeli mültecilerden yoğun bir talep vardır. Suriyeli sığınmacılar Türkiye'ye geldiklerinden beri yalnızca tüketici olarak yerel ekonomilere katkı sağlamamış, ayrıca zamanla ekonomik hayata üretici olarak da dahil olmaya başlamışlardır. Türk işçilerin çalışmak istemediği çoğu vasıfsız işgücü gerektiren iş alanlarında çalışmaya başlayarak, kendileri yeni işler kurarak hem işyeri kapasitelerini, hem yatırım ve üretimi hem de istihdamı arttırmışlardır. Örneğin, Gaziantep ve Şanlıurfa sığınmacıların ekonomik katkısı dolayısıyla son 2-3 yılda istihdam oranı artan iller olmuşlardır.

Bazı iş alanlarında işgücü bulunamaması dolayısıyla durmuş üretim yeniden Suriyeli sığınmacıların işgücüne katılması sayesinde başlamıştır. Örneğin bazı bölge illerinde tarım işçisi bulunamaması nedeniyle bazı tarım ürünlerinin yetiştirilmesine son verilmiş olduğu halde, Suriyelilerin işgücüne katılımıyla birlikte tarımda bir canlanma yaşanmaya başlamıştır. Hatay ili bunlar arasında iyi bir örnektir. Hatay'da pamuk ekimi nerdeyse bitmişken, Suriyeliler sayesinde pamuk üretimine yeniden başlanmıştır.

Suriyeli sığınmacıların işgücü piyasasına getirdikleri rekabeti üretim piyasasına getirdikleri de söylenebilir. Örneğin Kahramanmaraş'ın kent olarak üretim kapasitesini arttırarak rakip kentler karşısında avantaj elde etmeye başladığı; keza Kayseri'de de benzer bir durumun söz konusu olmaya başladığı söylenebilir.

Bugün çalışma hayatına dahil olan Suriyelilerin çoğunun "kaçak", yani kayıt olmadan çalıştığı bilinmektedir. Bu durum daha çok küçük işletmeler için geçerli olsa da fiilî durumda Suriyeliler, işverenlerle anlaşarak hâlihazırda çalışmaktadır. Sığınmacıların, Türk işçilerin tepkisini çektiği yönündeki tespitler ise abartılıdır. Türk işçilerin Suriyelilerle aynı işyerinde çalışmaktan hoşnutsuzluk duyduğuna ilişkin genel bir şikâyet yoktur. Bunun aksine, resmî prosedürler her ne kadar zorlaştırırsa da Suriyelilerin kayıtlı olmadan

çalışma hayatına dâhil olması, Türk işveren ve işçilerle ilişki içinde olmaları, işe gitmek üzere günlük hayata katılmaları ve Türklerle iletişim kurmaları toplumsal uyumlarını kolaylaştıran süreçleri kendiliğinden başlatmıştır. Her gün Türklerle ilişki kurmak durumunda olan bir Suriyelinin uyum yönündeki motivasyonunun yüksek olmasını beklemek doğaldır. Dolayısıyla, Suriyeli sığınmacıların ekonomik uyumunu kolaylaştıracak adımların atılması ve bu yöndeki idarî engellerin kaldırılması toplumsal uyum sürecindeki beklentilerin karşılanması bağlamında öncelikli ve öncü adımlar olacaktır.

Suriyeli sığınmacıların özellikle çalışma ve iş kurmaya ilişkin durumlarının düzenlenmesinde hassas davranılması bu konudaki dengelerin bozulmaması ve yeni sorun alanlarının oluşmaması için oldukça önemlidir. Örneğin bu konuda işverenlere ek yükümlülükler getirmek ya da işyerinin yönetimine ilişkin kota gibi kurallar koymak süreçteki kendiliğindenliği ve dengeyi bozacak ve işvereni böyle bir ilişkiye girmekten kaçınmaya götürecektir. Bunun yerine, çeşitli vergi ve sigorta primi indirimleri gibi kamuya da ek yük getirmeyecek ve aynı anda işvereni motive edecek adımların atılması istihdam süreçlerini daha da kolaylaştıracaktır. Bunlar kadar önemli olan, elbette, yabancı işçi çalıştırılmasına ilişkin prosedürlerin en azından Suriyeli sığınmacılar açısından yeniden gözden geçirilerek kolaylaştırılması ve işverene maliyetinin asgariye indirilmesidir. Bu prosedürlerin zaman maliyeti bazen çok caydırıcı olabilmektedir.

Toplumsal uyum süreçlerine mekanik ve daha önemlisi ekonomik hayattan ayrı bakmamak gerekir. Toplumsal süreçlerin çoğunu ekonomik motivasyonların şekillendirdiği açıktır. Bir Türk ile çalışmak zorunda olmayan bir Suriyeli için Türkçe öğrenmek gereksizdir. Bu maliyeti üstlenmesi için Türk ile iletişim kurmak durumunda olması gereklidir. Bu kural diğer kültürel uyum süreçleri için de geçerli sayılabilir. Hatay bu konuda ilginç sayılabilecek bir örnek olarak gösterilebilir. Hatay'ın, Suriye'deki savaştan en çok etkilenmiş il olduğu bilinmektedir. Bu durumun ekonomik yönleri olduğu gibi, siyasî ve mezhepsel bağlantıları da mevcuttur. Hatay'da iktisadî hayatın büyük kısmının Alevi kesimin elinde olduğu bilinmektedir. Başlangıçta Suriyeli sığınmacılara karşı Alevi kesiminde ciddi bir tepki oluşmuşken şimdi Alevi işverenlerin, işgücü maliyeti ve rekabet dolayısıyla yanlarında sığınmacı çalıştırmaya başladığı görülmektedir. Bu durumun, bir süre sonra tanışıklığa yol açacağı ve var olan mezhepsel önyargıları kıracağını söylemek mümkündür. Keza karşılıklı olarak bir sözleşme ilişkisine girmiş her iki tarafın bu sözleşme şartlarının yerine gelmesi için birbirine tahammül etmesi gerekmektedir.

Suriyeli sığınmacıların toplumsal uyumunu tartışmak için henüz erken olsa da bu uyumun, yani onlarla barış içinde bir arada yaşamamızın yolu onları şimdiden ekonomik hayata dahil etmekten geçmekte. Bu kapsamda devlete düşen en önemli görev zorlaştırıcı etkenleri ve engelleri ortadan kaldırmak ve oluşabilecek hak ihlallerini engellemek olacaktır. Halihazırda oluşmuş bu kendiliğindenliğe müdahale edilecek olması dengeleri bozup, ileride beklenen toplumsal uyumu zorlaştırabilir.